

VITA A MIKROÖKONÓMIA OKTATÁSÁRÓL

A Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Karán 2006. májusában és júniusában komoly vita zajlott a mikroökonómia tárgya oktatása körül. A vita előzménye, hogy a 2005-2006-os tanév II. félévében Trautmann László előadássorozatot tartott a gazdálkodási, a közgazdasági, pénzügy és nemzetközi szakos hallgatóknak. Az előadások téziseit a Mikroökonómia Tanszék honlapján közzétette, és erre reagált Pete Péter, a Kar Makroökonómia Tanszékének vezetője. A vita során Pete Péter javaslatot tett egy kari bizottság felállítására, amelyik a Mikroökonómia tárgya előadássorozatának szakszerűségét vizsgálta. Mészáros Tamás rektor azt javasolta, hogy a Kar olyan bizottságot állítson fel, amely minden alapozó tárgya helyzetét áttekintheti. A Kari Tanács végül Pete Péter javaslatát fogadta el, a következő személyi összetételben: elnök: Zalai Ernő akadémikus, tagjai: Berde Éva (egyetemi docens, Mikroökonómia Tanszék), Csekő Imre (egyetemi docens, Matematikai Közgazdaságtan és Gazdaságelemzési Tanszék), Gábor R. István (egyetemi tanár, Emberi erőforrás Tanszék), Pete Péter (egyetemi tanár, Makroökonómia Tanszék), Vincze János (egyetemi docens, Matematikai Közgazdaságtan és Gazdaságelemzési Tanszék). A Kari Tanács elfogadta a Bizottság állásfoglalását, amit szintén közzéteszünk.

ÉSZREVÉTELEK A BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM BEVEZETŐ MIKROÖKONÓMIA KURZUSÁNAK OKTATÁSÁRÓL

A Budapesti Corvinus Egyetemen a Mikroökonómia tantárgy a gazdasági és a társadalomtudományi karok alapképzésének része. Minden hallgató számára kötelező ma is, és az elfogadott Bologna-tantervek szerint ez így lesz a jövőben is, évente közel ezer hallgató számára. A tantárgy alaptankönyve ma Hal R. Varian Mikroökonómia középfokon című, a szokásos nemzetközi standardoknak megfelelő, azt reprezentáló alapvetés. A 2006 januári félévtől az Egyetem Mikroökonómia tanszékének honlapján (<http://www.uni-corvinus.hu/mikro/>) olvashatóak a bevezető Mikroökonómia kurzus heti bontásban közölt szerkesztett előadásai. Az alábbi elemzés célja, hogy felhívja a figyelmet a standard mikroökonómia tankönyv és a fent említett előadásszövegek közötti fenntarthatatlan és kezelhetetlen ütközésre. Bárki, aki csak egy egészen keveset konyít a mikroökonómiához és beleolvass az előadásokba, egyet fog velem érteni abban, hogy e két dolog együtt csak arra alkalmas, hogy a tudományos igényű megközelítések elemi szabályaiban még járatlan hallgató fejében teljes zűrzavart keltsen, s ezért egy ilyen mikroökonómiai bevezetés a felsőbb évfolyamokon oktatott szaktárgyaknak sem kínálhat sem szemléleti, sem az elemzési eszközök használatát ismertető alapvetést. Egy ilyen kurzusnál az is sokkal jobb, ha a hallgató semmilyen mikroökonómiai alapvetésben nem részesül.

A Budapesti Corvinus Egyetemen nincs tradíciója annak, hogy egy tanszék saját oktatási anyagait külső szakértő (akár ugyanezen egyetem oktatója) bármilyen szem-

pontból véleményezze. Ennek ellenére kellemetlenül lepődtem meg azon, hogy az Egyetem mikroökonómiában jártas oktatói egy félév elteltével sem tettek semmilyen hivatalos észrevételt a bevezető Mikroökonómia tananyag jelentős átalakulásával kapcsolatban, hiszen mégsem tekinthető egészen tanszéki belügynek, hogy valaki menyire követi vagy veti el teljesen egy diszciplína nemzetközi standardjait és tradícióit. A Corvinus (régibben Budapesti Közgazdaságtudományi) Egyetem saját oktatási színvonalát mindig olyannak tekintette, amely a kisebb tradícióval rendelkező vidéki egyetemek számára iránymutatásként szolgálhat. Ennyiben az Egyetem falai között folyó oktatás a felsőfokú közgazdasági képzés országosan elfogadott mércéje. Arról már nem is beszélve, hogy a Corvinus Egyetem egy olyan egyetemi konzorcium tagja, amelyen belül számos egyetem az új gazdasági alapszakok tananyagainak tartalmi egységesítését tűzte ki célul. Minden okunk és alapunk megvan tehát arra, hogy a Corvinus Egyetem bevezető mikroökonómia kurzusának tartalmát és minőségét ne tekintsük a tárgyat oktató tanszék belügyének.

A MI A KÖZGAZDASÁGTAN? IDEOLÓGIAI ASPEKTUSOKKAL SÚLYOSAN TERHELT VITÁJÁT NEM A BEVEZETŐ KURZUSON CÉLSZERŰ LEFOLYTATNI

Gazdasági jelenségekkel elvont elméleti szinten is meglehetősen sok szakdiszciplína foglalkozik, ezért az valóban lehet vita tárgya, hogy a közgazdasági képzési programok milyen felfogásban, milyen hangsúlyokkal milyen konkrét tantárgyakat oktassanak. A mikroökonómia mint a kötelező közgazdasági alaptárgyak egyike viszont egy meglehetősen egyértelműen definiált, letisztult fogalomrendszert használó elemzési struktúra. Ezen a címen mindenhol ugyanazt értik és ugyanazt tanítják, hiszen – különösen az alapvetés, bevezetés szintjén – a mikroökonómia és fogalomrendszere mindenekelőtt közös nyelv, amelynek használatával a valóságra vonatkozó eltérő nézetek (akár világnézetileg élesen ütköző felfogások) érdemben ütköztethetők. Ebben az értelemben a bevezető mikroökonómiában nincsen ideológiai tartalom. Ennyiben Varian tankönyve kifejezetten szerencsés választás, hiszen az alapvető eszközökre és arra koncentrálna, hogy hogyan lehet ezeket az eszközöket kézenfekvő napi gazdasági problémák kezeléséhez felhasználni.

Az előadások viszont a közgazdaságtant a marxi értelemben vett értékközvetítő társadalomtudományként, a dialektikus és történelmi materializmusra emlékeztető világképként definiálják. Ennek megfelelően az anyag csak kisebb részben foglalkozik mikroökonómiai problémákkal, ilyenkor viszont a teljesen egyértelmű mikroökonómiai fogalomrendszert rosszul használja, félreértelmezi vagy teljesen „új” jelentést tartalmazni tud. Az anyag nagyobb része más társadalomtudományok (szociológia, marketing, szervezés-vezetés stb.) körébe tartozó, meglehetősen rendszertelenül felbukkanó állításokat tesz, legnagyobb részben pedig a marxista politikai gazdaságtan meglehetősen egyedi felfogásában értelmezi újra az elmúlt két évszázadot. A használt, marxi eredetű vagy arra emlékeztető fogalomrendszert alig-alig definiálja vagy magyarázza (újratermelés, termelési mód, ázsiai termelési mód, állandó és változó tőke, használati érték realizálása stb.), márpedig a mai elsős egyetemistának nincs olyan marxista előképzettsége, hogy ezeket a fogalmakat bármilyen módon érteni, használ-

ni tudja. Az ezzel kapcsolatos zűrzavar tetején egy nagyon polemikus és harcos társadalomkritikai attitűd helyettesíti a kifejtés világosságát, amelyben az előadó a gyakran kifejezetten idiótának, de legalábbis nagyon rosszindulatúnak és gonosznak beállított nézetekkel kemény vitát folytat. Ez utóbbiakat rendszerint neoliberalizmusnak nevezi („a neoliberalizmus azt állítja”, „a neoliberalizmus nem veszi észre”, stb.), ám a diákok semmilyen információt nem kapnak arról, hogy ki is az, aki ilyen negatív nézeteket vall. Nem csoda, a keményen megbírált nézetek az idézett formájukban nem is léteznek, létező gondolatok pongyola és teljesen végletesre karikírozott, jól megbíráható formái csupán, s ez a módszer megint nagyon nem segíti elő a kezdő hallgató elemzői, gondolkodói vénájának kialakulását. Különösen kínos, hogy időnként a neoliberalizmusnak titulált és hevesen megbírált téveszme maga a Varian, tehát a tankönyv által vitt általános mikroökonómiai módszertan. Természetesen egy kurzus előadója bírálhatja ugyanezen bevezető kurzus alaptankönyvét ezért vagy azért, de erre legalábbis célszerű felhívni a – hangsúlyozom – karrierje elején lévő, tehát minden tudományos módszertani és eszmekritikai eszközöknek híján lévő hallgató figyelmét.

Ehelyett az előadásszöveg a felkészületlen hallgatót kifejezetten „megvezeti” azzal, hogy úgy tesz, mintha a Varian által kínált fogalom- és elemzési rendszert kiegészítené, és bővebb értelmezési lehetőséget kínálna. Jó példa erre, ahogy a mikroökonómiában standard alapfogalom, a modell átértelmezésével egy másik filozófiai modellfogalmat kínál fel, az alapértelmezést matematikai modellnek nevezve, amely szerinte csak a mennyiségileg mérhető jelenségekre alkalmazható (miért is gondolja ezt?), míg az általa kínált másik modellfogalom a világ egészét, mély értelmét ragadja meg. Ettől kezdve Varian sok szerepet nem kap, és az előadás által adott modellfogalom valójában a marxista felfogású, a társadalmi-gazdasági dialektikus fejlődés történelmi formációit azonosító termelési mód, amelyben a termelési technológia, a termelési viszonyok és az állami, ideológiai, gazdaságpolitikai, tudományos (stratégiai?), politikai felépítmény valamely szerves egysége valósul meg.

„A közgazdaságtanban kétféle modellt különböztetünk meg: a matematikai és a filozófiai modellt. A matematikai modellt azokban a helyzetekben lehet használni, amikor alapvetően mennyiségi összefüggéseket keresünk. Nem mindig ez a helyzet, és nem igaz az a tétel, hogy a közgazdaságtan csak mennyiségekkel foglalkozik. A közgazdaságtannak támaszkodnia kell a filozófiai módszerekre is, amit a neoliberalis közgazdaságtan tagadott. A filozófiai módszer segítségével lehet az értékrendet alkalmazni a gazdaságra.

A közgazdaságtan lényege, hogy a gyakorlatot alakítsa, összhangba hozza a hosszú távú követelményekkel. Ennek formája a modell. A modellt azonban nemcsak egyes részterületekre, hanem a gazdaság egészére vonatkozóan is fel lehet állítani. Ez a termelési mód fogalma, aminek az egyik intézményi megnyilvánulása a tulajdon.

A történelmet a termelési módok egymásra épüléseként lehet felfogni, és Marx megkülönböztette az antik, a feudális, a kapitalista és a szocialista termelési módot. Most egy új termelési mód van kibontakozóban, a globális termelési mód, ez a fogalom az, aminek segítségével a következő nagyobb gazdaságtörténelmi szakaszt felfoghatjuk, elméleti keretbe rendezhetjük. A termelési mód fogalmát a neoliberalis közgazdaságtan tagadta, és azt képviselte, hogy az egész folyamatot nem lehet megérteni, csak részeredményeket lehet elérni a tudományban. Ezzel vitatkozunk, mert a mo-

dellalkotás nem állhat meg az egyes részterületeken, hanem érvényesnek kell lennie a nagy, átfogó korszakokra is. Az új termelési mód fogalmával erre törekszünk. Ezt már csak azért is fontosnak tartjuk, mert e nélkül nem lenne lehetséges a globális és lokális tudatos társadalom- és gazdaságirányítás. A tudatosság azt jelenti, hogy a tudományosság alapvető elveit lehet érvényesíteni a gazdaságirányításban. A termelési módok nemcsak időben követik egymást, hanem egymás mellett is élnek, természetesen a közöttük lévő hierarchiával együtt. A legfejlettebb és a legfejletlenebb termelési mód egyszerre is létezhet. A közgazdaságtan egyik elméleti kérdése a közöttük lévő kapcsolat feltárása, az átmenet lehető legkisebb fájdalommal járó végigvitele”. (ld. 2. előadás: A piac)

Nem az a probléma, hogy valaki marxizmust akar tanítani, bár ezt talán célszerű később, komolyabb előkészítéssel, és főleg nem Mikroökonómia kurzuscímmel tenni. Az igazi probléma az, hogy a marxi hangulatú fogalomrendszer segítségével egy olyan elképesztően naiv, primitív történelmi és társadalmi-gazdasági fejlődési világkép rajzoltatik meg, amit egyetemünk bármely társadalomtudományt tanító tanszéke szégyenletesnek és ijesztőnek tartana.

A sorozatos összehasonlítások tárgya a tézis-antitézis-szintézis hármasságát mutató XIX. századi klasszikus kapitalista termelési mód, a XX. század sok tekintetben átmenetinek éreztetett gazdasági-társadalmi rendszere és az igen optimistán megrajzolt Új Világrend, a XXI. századi globális termelési mód, aminek megvalósulása, megvalósítása – a szerző gyakori szófordulatával – „most van napirenden”. A klasszikus kapitalizmust egyebek mellett a spontaneitás, a monoton munka uralma, a „termelés a termelésért elv”, árutermelés, a fogyasztói igények ignorálása, a szegénység, a mobilitás hiánya, a tudatosság hiánya, a profithajszó, a rövid távú szemlélet és más negatívumok jellemzik, ezzel valamiért harmonizáló értékfogalom az objektív értékelmélet. A XX. századot egyfelől a technikai fejlődés, a nyugati, főleg amerikai befolyás, a valamelyes jogbiztonság, a piac és a fogyasztó előtérbe kerülése („a fogyasztó a király elv érvényesülése” sic! P.P.), a fogyasztói társadalom és a jóléti állam, az alkotó munka felé való elmozdulás, ugyanakkor a növekedés hajszolása, a globális problémák, a környezetvédelem stb. ignorálása és a nagy jövedelmkülönbségek, instabilitás és bizonytalanság jellemezte. Nem tudni miért, az ezzel adekvát értékfogalom a szubjektív marginalizmus. Ehhez képest a most kiépülőfélben lévő Új Világrendben előtérbe kerül az alkotó munka, a biztonság, stabilitás, hatékonyság és igazságosság egysége, a tudatosság általában, a fogyasztói tudatosság speciálisan. A teljesen kusza fejlődésképben soha nem világos, hogy ki a cselekvő alany, hogy a társadalmi mozgások valamely uralkodó eszme vezényelt vagy spontán megnyilvánulásai-e, a korabeli gazdaságpolitikák, tudatos vagy nem tudatos állami intézkedések következményei, egyéni viselkedés eredői, hogy ki vagy mi által, és miért úgy alakulnának, ahogy jelezve vagyunk. Az ok-okozati elemzéseket legtöbbször a már idézett, politikai nagygyűlésen biztosan helyénvaló, de társadalomtudományi előadástól szokatlan „most ez került előtérbe”, „ennek megvalósítása van napirenden”, „akkor ennek, most viszont annak a megvalósítása van soron” szófordulatok helyettesítik.

Ilyen természetű ex katedra deklarációkon túl viszont semmiféle elemzés, igazolás, bizonyítás, demonstráció (és persze semmiféle olyan módszertani elv vagy eljárás, amivel ilyen típusú nagyívű társadalmi mozgásokat más tudományok elemezni szok-

tak) nem említetnek. Hogy ennek így kell lennie, arra az egyedüli bizonyíték, hogy szórványosan egyes tudósokra hivatkozik, akik ezt mind bebizonyították, és elemzéseikből következik. Azokban a konkrét esetekben, amikor a hivatkozott tudós munkásságát magam is ismerem, ennek ellenkezőjét tanúsítom. Fentiek illusztrálására álljon itt néhány hosszabb idézet az előadásokból.

„A klasszikus kapitalizmus időszakában a vállalat irányítása a dolgozók szabadságtól való megfosztásának és az ehhez szükséges technológiának az alkalmazását jelentette. A klasszikus kapitalizmus egyik technológiai fejlődéstörvénye volt, hogy ott kell gépesíteni, ahol a munkás túl nagy hatalommal rendelkezik, ahol megakaszthatja a termelést. Ezzel szemben a XX. századtól az egyik meghatározó technológiai trend az olyan gépesítés, automatizáció, amelyik a legkönnyebben kiváltható fizikai munka megszüntetésére irányul. A vállalat irányítása ezzel viszont átalakul, a vállalat vezetés célja a dolgozók és a vezetők közösségének megteremtése. Ez az oka annak, hogy ezt kormányzási rendszernek szokták nevezni (corporate governance), mert a vállalat vezetése politikai funkciót is kapott, ahol politikán a közösség ügyeinek intézését értjük.

A profit forrása a modern vállalatban a kollektív hatékonyság, és ebben különbözik a klasszikus kapitalizmus időszakától, amikor a profit nagysága attól függött, hogy mennyire alacsonyan lehet tartani a béreket. Az elmúlt időszakban nálunk is teret kapott az a nézet, hogy a profitot a munkás kizsákmányolásával, a fogyasztó becsapásával lehet növelni, hogy a profitszerzés érdekében át lehet hágni az erkölcsi korlátokat és negligálni lehet a közösségi érdeket. Ez a szemlélet azonban alkalmatlan a globális versenyben való részvételre, és nem felel meg a modern közgazdaságtani gondolkodásnak sem. A különbségtétel egyik formája a profitszerzés rövid és hosszú távú szerzése közötti különbségtétel. Napjaink közgazdaságtanában már erőteljesebben van jelen az a nézet, hogy a profitszerzés fenti eszközei csak rövid távon, időlegesen okozhatnak kiemelkedő bevételt, hosszú távon nem férnek össze a piacgazdasági normákkal.

A klasszikus kapitalista modell azt mondja, hogy a bérek csökkentése révén lehet növelni a profitot, a XX. és főleg a XXI. századi közgazdaságtan ezzel szemben azt állítja, hogy a termelékenység javítása révén, a dolgozók képességeinek hatékonyabb bevonásával a termelési folyamatba. A profit a vállalati hatékonyság folytathatóságának (bővítésének vagy csökkentésének) a mutatója". (10. előadás: A profitmaximalizálás)

„A közgazdaságtan történetében három szakaszt különböztetünk meg a fogyasztásra vonatkozóan. A klasszikus politikai gazdaságtanban a fogyasztás egyértelműen alá volt rendelve a termelésnek. (Kik azok a fogyasztók? – kérdezték a XIX. században a közgazdászok.) Az egyes gazdasági szereplő fogyasztási szerkezetét a termelésben betöltött helyzete határozta meg. Ez kettős volt: a tőkés fogyasztását jellemezte a gazdagság, a jólét, a munkás fogyasztása a fizikai, monoton munka fenntartásához igazodott. A XIX. század végétől, a XX. század elejétől új szakasz kezdődik: a fogyasztás kerül a középpontba, aminek az egyik gazdaságelméleti megnyilvánulása a hasznosság, de népszerűbb formában ezt fejezi ki a »fogyasztó a király« tétel. Szociológiailag a középosztályosítás programja kapcsolható hozzá, és ennek a korszaknak érett, kifejtett formája a fogyasztói társadalom. A XXI. századtól érzékelhetően korszakváltás van: újra a termelésből kezd el meghatározódni a fogyasztás, de most már a termelést az alkotó munka tömegméretűvé válása jellemzi. A fogyasztásban – ehhez igazodóan – a tudatosság kerül a középpontba. A fogyasztói tudatosság mértéktartást és a hosszú távú biztonságra

való törekvést jelenti. (Jellegzetes ebből a szempontból is az élelmiszerfogyasztás át-szerveződése.) Természetesen a fent vázolt történelmi korszakok nemcsak egymás után, hanem egymás mellett is léteznek ma a világgazdaságban. A fentiekkel függ össze a háztartások szerepe a gazdasági folyamatokban. A XIX. században, illetve azt megelőzően a háztartások a fizikai, monoton munkát végző munkaerő újratermeléséhez járultak hozzá alapvetően. Miután az a típusú munka nem igényelt jelentősebb szaktudást, nem volt szükség érzelmi intelligenciára sem, stb., ezért az akkori gazdasági szerkezet tömegméretekben nem a család fenntartásában, hanem ellehetetlenítésében volt érdekelt. („A proletárnak nincs hazája” – fogalmazták meg abban a korban, ami azt is jelentette, hogy a proletarizáció egyik formája volt a családi kapcsolatok felszámolása.) A XX. században ez megváltozott. A család biztonsága újra a középpontba került, a háztartások szerepe megnőtt, de úgy, mint fogyasztási egység. A gazdaságpolitikában természetesen továbbra is termelési kérdésként vetődött fel a háztartások szabályozása, de ezt a termelési szerepet csak nagyon kevésbé közvetítették a háztartások felé. A háztartások számára a racionális magatartás a fogyasztás folyamatos bővítése volt.

A XX. század végére ez a modell válságba került. Az új világrendben a háztartásnak újra termelési funkciója van elsősorban. E megváltozott termelési funkció szerint a háztartásoknak alapvetően az alkotó munkára kell felkészíteni a munkaerőt, és ehhez erős családi háttérre van szükség. Az oktatás, az egészségügy, a fogyasztási szerkezet egésze feltételezi az új háztartási modellt, amelyik háttérrel, segítséget ad az egyes gazdasági szereplőknek a piaci folyamatokhoz való alkalmazkodásban”. (3. előadás: A fogyasztás és a háztartás szerepe a gazdaságban)

A LEÍRÓ ÉS NORMATÍV ELEMZÉS ELVÁLASZTÁSA MINT A KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI ELEMZÉS MINIMÁLIS KÖVETELMÉNYE

Bármilyen tudományos igényű elemzés minimális követelménye, hogy az elemző a vizsgált jelenségek leíró elemzését képes legyen elkülöníteni a saját értéknormatíváitól, tudja, hogy mikor elemez, s mikor és minek alapján értékkel. A logikai konzisztenciára oly kényes mikroökonómia nem véletlenül különíti el a jelenségek leírását, s az erre használatos eszközrendszert a normatív kritériumok alkalmazásától, és Varian tankönyve alapján a kezdő egyetemista el is sajátíthatja a gondolkodás szabályinak e minimális követelményét.

Az előadásszövegek ezzel szemben a „pártos tudomány” rossz emlékű hagyományát helyezik vissza jogaiba, sőt, keményen megbírálják azokat a tévtanokat, amelyek értékrend tételezése nélkül akarnának elemezni (név nélkül a tankönyv például). Az előadás szerzője az elemzés és értékelés súlyos összezavarását erénynek tartja. A felkészületlen hallgatót abba az illúzióba ringatja, hogy ezen a kurzuson a „jó és a rossz” közti választás alanyává válik, s eközben elemző tudomány helyett direkt ideológiai agitáció részese lesz. A természetesen vett, nem definiált, csak néhány pozitív érték-tartalmú kifejezéssel (tudatosság, mobilitás, igazságosság) deklarált „jó” ismételtetése a rossznak, gonosznak és idiótának maszkírozott nézeteinek szapulásával párosul, de hogy a rosszak miért is vallanak azokat a negatívumokat, amiket szerző nekik tulajdonít, arról semmit sem tudunk meg. A hallgatók kritikai érzékének fejlesztése helyett

a „jó” oldal kérdéseket fel nem tévő híveinek nevelné őket. Célja ez egy egyetemi tantárgynak? Az alábbi idézetcsokor ismét csak szemelvénygyűjtemény, a tízegyhány előadásban hasonlóképpen találhatók.

„A közgazdaságtan feladata az, hogy az új világrendhez illeszkedő gazdasági modellt dolgozzon ki. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a fenntartható fejlődés, mint átfogó keret hosszú távú gazdaságpolitikai prioritás, és ez váltás az előző korszakhoz képest. Eddig az uralkodó gazdasági modell a növekedési kényszer volt, amit a világpiac közvetített. Ezzel szemben most a közgazdaságtanban is egyre erőteljesebben fogalmazódik meg az igény egy új termelési és fogyasztási modell iránt, ami ebben a tág értelemben vett politikai nézőpontból következik. Ezzel kell felváltani a neoliberalizmus által közvetített „a termelés a termelésért” elv érvényesítését. Ez utóbbi elv dominanciájának oka az, hogy a neoliberalizmus felelevenítette a klasszikus kapitalizmus hagyományát. Azt állította, hogy vissza kell állítani a magánkapitalizmust a hatékonyság érdekében, hogy a jólét csak keveseknek biztosítható sokak szegénysége mellett. Ezt nem lehet elfogadni, és ebből következik, hogy azt a fogyasztási és termelési modellt is el kell utasítani, ami a társadalom egésze számára követhetetlen. A fenntartható fejlődés éppen azt jelenti, hogy hosszú távon, mindenki számára elérhető módon lehet biztosítani az értékrend követéséhez és az alkotó munkához szükséges erőforrásokat. Nem tartható, hogy erőforrásaink nem engedik meg az értékrend kiterjesztését. Éppen ellenkezőleg, az erőforrásokkal való helyes gazdálkodás feltételezi az értékrend alapján való döntés egyetemességét...

Ezek a tények illusztrálják, hogy a közgazdaságtan nem elfogadja a gazdasági alrendszert, hanem irányítja azt, és a gazdaságpolitikai irányítás követelményeinek megfelelően ismeri meg az alrendszer sajátosságait. Az irányítás és a megismerés egysége biztosítja, hogy a közgazdaságtan nem esik a voluntarizmus csapdájába, mert a voluntarizmus valójában lemond a gazdaság irányításának lehetőségéről, elismeri, hogy a gazdaság törvényszerűségeit nem lehet összhangba hozni a politikai-kulturális követelményekkel. Ezzel szemben a közgazdaságtan történetéből az következik, hogy az igazságosság és a hatékonyság egysége megteremthető. A hatékonyság a gazdasági alrendszerre alkalmazott igazságosság...

Az egyéni döntés ezért nem önkényes, hanem alá van vetve a közgazdasági törvényszerűségeknek. Annyiban szubjektív, hogy az egyénnek felelőssége van a jó döntés meghozatalában, de nem azt jelenti a szubjektivitás, hogy szabadon lehet a rossz és a jó között választani. A közgazdaságtan lényege, hogy segíti az egyes gazdálkodót a jó választásában, de ez nem jelenti azt, hogy át lehet vállalni a felelősséget. A közgazdaságtan figyelmeztethet a rossz gazdasági-intézményi döntés következményeire, illetve olyan szervezeti rendet, olyan technológiát alakíthat ki, amelyik nem engedi érvényesülni a rossz döntéseket, de a döntés szabadságától nem lehet megfosztani senkit.

A jó és a rossz közötti választás, mint közgazdasági alapelv végig húzódik a közgazdaságtan történetén, úgy, mint a hatékonyság kritériuma. A hatékonyság az értékrend gyakorlati megvalósítását jelenti minél rövidebb idő alatt és minél teljesebben. Ennek egyik példája, hogy a szükségletet, mint célt kell hatékonyan kielégíteni, és a hatékonyság ebben az esetben a szükséglet-kielégítés mércéje. A hatékonyságot úgy is definiálni szokták, hogy minél kisebb ráfordítással minél nagyobb hozamot kell elérni. Ez a meghatározás azonban messzebbre mutat: azt jelenti, hogy az erőforrások hasznosítását azokra kell bízni, akik a legjobban tudják azt használni, és azoktól el kell venni,

akik nem ezt teszik. Ez azonos az igazságosság meghatározásával: mindenkinek megadjuk, ami jár, és elveszük, ami nem jár. A hatékonyság az eszme és a gyakorlat viszonya”. (1. előadás: Az új világrend)

„A közgazdaságtan alapja, hogy a gazdaságban érvényesíthetők az egyetemes emberi jogok, hogy az értékrend érvényesítése nem mond ellent a gazdaság működésének. Ez a felismerés a modell összefüggésének felállításában található meg. A modellel azt is állítjuk, hogy a gazdasági jelenség megérthető, előre jelezhető és irányítható. Ha ezt tagadjuk, akkor ezzel a közgazdaságtan a létjogosultságát veszti el. A neoliberalizmus ezt a nézetet fogadta el, és a közgazdaságtant arra korlátozta, hogy leírja a gazdálkodók cselekvését, azt feltételezte, hogy a háziasszony jobb, mint a közgazdász. Ez az elméletellenesség a közgazdaságtant, mint tudományt veszélyezteti...

A szegénység elleni küzdelem, ami most például a gazdaságpolitikai irányítás egyik hangsúlyos eleme mutatja a piacmodell kiterjesztésének szükségességét. Ezt fejezi ki a rezervációs ár, illetve a keresleti görbe. Törvény jellege mutatja, hogy a gazdaság stabilitása feltételezi a mobilitást, hiszen ez a törvény nem a statisztikából, empirikus eredményekből adódik pusztán, hanem abból a politikai gazdaságtani összefüggésből, hogy amennyire lehet demokratizálni kell a termék fogyasztását. A piacra a demokrácia modelljét alkalmazzuk, és így járul hozzá a közgazdaságtan az árutermelés átalakításához”. (2. előadás: A piac)

„A fenntartható fejlődéshez igazodó új politikai szükséglet anyagi formája az új fogyasztói kosár, aminek az egyik eleme a mértékletesség. A XXI. században egyre erőteljesebben érzékelhető a tudatos, a globális összefüggésekkel számoló fogyasztói magatartás. A XX. századra még az volt a jellemző, hogy nagy társadalmi csoportok kerültek ki a szegénység helyzetéből, és ez meghatározta kulturálisgazdasági magatartásukat, azt a módot, ahogy a fogyasztáshoz viszonyultak.

A politikai szükséglet, a fogyasztók demokrácia és igazságosság iránti igényéből lehet levezetni a fogyasztói döntés közgazdasági elméletét. Hangsúlyozni kell, hogy ezek a matematikai eszközök, formák nem önkényesek, és nem egyszerűen a matematikai eszköztár miatt használjuk őket, hanem közgazdasági tartalmuk van. A közgazdasági tartalom globális kiegyenlítődés működtetése, a fogyasztói tudatosság erősítése. A fogyasztás-elmélet lényege, hogy a fogyasztót olyan választásra, és olyan fogyasztási szerkezet felé kívánjuk elmozdítani, amelyik összhangban van a hosszú távú gazdaságpolitikai folyamatokkal. A fenti szempontból vizsgálva válnak érthetővé a preferencia-rendezés axiómái és különböző technikai feltételek”. (3. előadás: A fogyasztás és a háztartás szerepe a gazdaságban)

„A közgazdaságtan a helyettesítési határrátát az érték-fogalomhoz kapcsolja. Az a megfogalmazás, hogy a helyettesítési határráta azt jelenti, hogy milyen értéket tulajdonít a fogyasztó az adott terméknek, nagyon fontos. Ez azonban többet is elárul, mint amit a neoliberalis közgazdaságtan erről mond. Az értékelmélet egésze ugyanis arról szól, hogy az általános, hosszú távú gazdaságpolitikai elveket hogyan lehet alkalmazni az egyes gazdasági döntések során. Az értékelmélet kapcsolja össze az egyént, az egyes gazdasági szereplőt a gazdaságpolitika egészével, és ezért van kiemelt jelentősége a közgazdaságtanban”.

„A szubjektív értékelmélet még teret engedett a fogyasztói önkényességnek, jelen lehettek benne pazarló elemek. A XXI. század közgazdaságtana ezért új módon tekint

az értékelméletre: az a kérdés, hogy a fogyasztó (egyáltalán az egyes gazdasági szereplő) tevékenysége során hogyan tudja megvalósítani az értékrendet. A fogyasztói tudatosság az új világrendhez szükséges értékrend megvalósításának formája. Az elmúlt tizenöt-húsz év neoliberalizmusában a szubjektív értékelméletet a piaci kereslet kritikátlan kiszolgálásaként értelmezték. Ez hibás modell, a termelő és a fogyasztó felelősége is, hogy a hosszú távú szükséglet kielégítését tartsa szem előtt”. (4. előadás: A helyettesítési határráta)

„A modern technika már nagyobb lehetőséget biztosít a szabadság és az erkölcsi rend közötti összhang biztosítására. A kísérleti közgazdaságtan legfontosabb eredménye az, hogy milyen gazdasági intézményeket kell felállítani ahhoz, hogy a fogyasztó jól döntsön. Nem a döntést kell kivenni a kezéből, hanem a döntéshez szükséges információt és tudást kell biztosítani. Ebből a felismerésből következett az az irány, hogy összekapcsolják a jogot, a közgazdaságtant és a kísérleteket, illetve az agykutatást és a közgazdaságtant. Annak megismerése, hogy az agy mely területei játszanak szerepet például a vásárlásnál nem azért fontos, mert ezeket a területeket stimulálva növelhető az eladás, hanem azért, mert így lehet megérteni a valóságos döntési folyamatot, és így az javíthatóvá válik”.

A XX. században kezdődik az el, hogy a szükséges javak fogyasztása a fogyasztói mobilitás részévé válik. Ez fejeződik ki egyrészt ezen javak bőségében. Miután, elsősorban a nyugati országokban mindenki számára elérhetővé tették az alapvető élelmiszereket, ezért ez már kultúrát is hordozott, a társadalomba való harmonikusabb beilleszkedést is lehetővé tette. De átalakult maga a termék is annak hatására, hogy már nem csak a fiziológiai szükségletet kívánta közvetíteni, hanem segíteni akarta a fogyasztó tudatos beilleszkedését az újratermelési folyamatba, boldogabbá szeretne tenni a fogyasztót. Jó példa erre a hamburger, amelyik eredeti amerikai modelljében a fekete kenyértől való megszabadulást fejezte ki, míg az keserű volt, addig a hamburger édes”. (6. előadás: Egyéni kereslet)

Túl az illusztrálni kívánt, a „wishful thinking”-től hemzsegő világképen és kisiskolás stíluson, bizony azt a kínos megállapítást sem kerülhetjük el, hogy az idézetekben szereplő tényállítások zöme egész egyszerűen nem igaz. Az elsős egyetemi hallgató viszont nincs abban a helyzetben, hogy ezt ellenőrizze, és nem is várható el tőle, hogy e tekintetben gyanakvó legyen.

ALAPVETŐ MIKROÖKONÓMIAI FOGALMAK ÉS ESZKÖZÖK HELYTELEN, ELTORZÍTOTT, ILLETVE SÚLYOSAN FÉLREÉRTETT HASZNÁLATA

A mikroökonómiai fogalomkör és az alapvető modellek ismertetése az előadásszövegek kisebb hányadát teszi ki. Legtöbb esetben szerző ezeket sajátosan átértelmezi, olyan normatív tartalommal ruházza fel, amelyekkel azok eredendően nemcsak hogy nem rendelkeznek, de az új tartalom idegen az elemzési eszközök funkciójától és egymással való összekapcsolhatóságukat, teljes leíró modellé való összerakhatóságukat teljesen lehetetlenné teszi. Az „újszerű” értelmezés mögött könnyű felismerni a régi PG-tankönyvek felszín-lényeg, jelenség-lényeg dialektikáját, a szerző a kereslet-kínálat, ár, egyensúly, költséggörbék stb. jól kimunkált „hagyományos jelentését” felszíni-

nek tekinti, és valami mélyebb társadalmi, gyakran normatív igazságtartalmat tulajdonít nekik. Megengedhető-e, hogy egy bevezető kurzuson a világon mindenhol tanítottak helyett saját eszmeszüleményeinket zúdítsuk a hallgatóra, olyanokat, amelyet sehol a világon senki más nem tanít, amelyet tudományos folyóiratokban nem publikáltunk, a szakma semmilyen képviselőjével nem egyeztettünk?

A fenti sommás megállapításokat bizonyítandó alábbiakban erre is hozok néhány példát. Az olvasóról feltételezem, hogy ismeri és tudja használni a mikroökonómia alapvető fogalomtárát. Ezért kommentárt csak a legszükségesebb esetekben fűzök az előadásból vett idézetekhez.

KERESLETI ÉS KÍNÁLATI FÜGGVÉNY, EGYENSÚLY

Az ok-okozati relációk egyértelmű tisztázása (definiálása) nélkülözhetetlenné teszi az egzogén és endogén változók egyértelmű elhatárolását. Az egyszerű árupiaci modell ezt a keresletre és a kínálatra ható tényezők egyértelmű szétválogatásával valósítja meg, és a két, egymástól függetlenül determinált magatartás összekapcsolásával ezért tudja leírni az endogén változók, az ár és az egyensúlyi mennyiség alakulását. Az előadásokban a keresleti és a kínálati magatartás tökéletes és teljes összekeverése valósul meg, minden meghatároz mindent, pontosabban végülis minden az okos gazdaságpolitika, a privát akciókat helyes irányba terelő valamilyen felsőbb akarat eredménye. Nem világos, hogy ha ez így van, akkor minek az egész modell.

"A keresleti görbe tehát összegzi a fogyasztók fizetési hajlandóságát. A piac-modellnek az egyik sarkalatos eleme, hogy összegzi a vásárlói akaratokat még a vásárlás előtt. Ezzel a termelő, vagy a piacot szabályozó állam számára lehetővé teszi a tervezést. Az árutermelés modelljében ez hiányzik, ott a termelő csak a termék elkészülte után ismerkedik meg a vevőkkel, a modern piacgazdaságban ez elképzelhetetlen. A keresleti görbe tervezési eszköz, aminek a révén a fogyasztói igényeket jobban ki lehet elégíteni. A keresleti görbe megismerésével foglalkozik a mikroökonómia jelentős része vagy a marketing. A sikeres vállalkozásnak a kereslet, a fogyasztói szükségletek felismerésével kell kezdenie a munkát. A keresleti görbe a termelőkön és a piacsabályozó intézményeken kívül tájékoztatást ad a fogyasztóknak is. Ezen keresztül is érzékelik, hogy a fogyasztás révén a társadalom egy csoportja közösséget alkot. Az adott termék ezzel fogyasztási szempontból is közösségformáló erővé válik. Ez az aspektus annál fontosabb, minél inkább elmozdulás történik a szegénységből, az elmaradottságból. A legszegényebb rétegek számára a kenyér és a ruha nem választás kérdése, de a magasabb jövedelem esetén a fogyasztói tudatosság azt jelenti, hogy tudatosan választ közösséget a fogyasztó. (Ennek egy megnyilvánulása Magyarországon a "gagyi" kifejezés, ami attól a fogyasztói magatartástól való eltávolodást fejezi ki, amelyik csak az árra érzékeny.)

A kereslet középpontba való állítása a "fogyasztó a király" tétel érvényesítése is. A klasszikus politikai gazdaságtan lényegében a termelő dominanciáját közvetítette. Akkor a keresletet a termelésben elfoglalt hely alapján magyarázták, a munkás bérét munkás létének újratermeléséhez szükséges fogyasztási szerkezet határozta meg. A XX. században ezzel szemben a fogyasztó került a középpontba. Ez is azonban anomá-

liákhoz vezetett, amit a fogyasztói társadalom összeegyeztethetlensége mutat a fenntartható fejlődés elvével. Most olyan gazdaságszerkezet alakul ki, amelyben a vállalatok, a termelő egységek a szükségletet segítik vezetni. A termelésnek lesz egyre meghatározóbb szerepe a társadalom fejlődésének irányításában, aminek része a szükségletek befolyásolása, helyes irányba terelése.

A kínálati görbe tehát tervezési eszközként szolgál a fogyasztók, a piacszabályozó és maguk a termelők számára. Arra ad választ, hogy milyen mozgás várható a piacon az árváltozás hatására. Az alternatív költség-elméletre támaszkodó magyarázat szerint a kínálati görbe pozitív meredeksége a szűkösségre vezethető vissza. Minden termelő erőforrásaival való gazdálkodása során a lehető legjobb megoldást keresi, és miután különböző termelékenyséűek a munkamegosztásban résztvevők, ezért szükségképpen először azok jelennek meg egy adott részpiacon, akik ott a legjobb eredményt tudják elérni (legolcsóbban tudnak termelni), ezt követik azok, akik kevésbé termelékenyek, és így lehet folytatni a sort. A termelékenységi sor mint a kínálati görbe alapja azt is mutatja, hogy a piac a kínálati görbe segítségével a termelőket „elhelyezi” a munkamegosztás rendjében anélkül, hogy „utasítaná” őket, racionalitásukra támaszkodva éri el a legjobb megoldást.

Ebből következik az egyensúlyi folyamat dinamikája is. Az egyensúly nem statikus állapot, hanem azt is mutatja, hogy van olyan része a keresletnek, ami még nincs bevonva a piacra, és ez a piacbővítés egyik iránya, és van olyan része a kínálatnak, ami még szintén kiszorult a piacról, az ő bevonásuk a másik fejlődési, növekedési irány. A dinamikus folyamat természetesen újabb egyensúlyi állapotot eredményez, és ezért a piacot lehet az egyensúlyi állapotok folyamatos fejlődéseként is értelmezni. Ez a komparatív statika fogalma. (Sic! P.P.) A komparatív statika nem azt jelenti, hogy a közgazdaságtan csak egyensúlyi állapotokat ismer el, hanem azt, hogy mindig egyensúlyra, stabilitásra törekszik. A neoliberais értelmezés szerint az egyensúly azt jelenti, hogy a különböző érdekek egymásnak feszülnek, ezzel szemben mi úgy tekintjük, hogy ez a közös érdekek találkozási pontja. A fogyasztói és a termelői megelégedettség biztosításának egyik feltétele a verseny megteremtése. A verseny elve működteti a szabadságot a termelési folyamatban – más, fontos feltételek mellett. A verseny nélkül azonban biztos, hogy nem érvényesül a szabadság és a hatékonyság. Ez az oka annak, hogy a közgazdaságtanban a verseny biztosítása az egyik legfontosabb követelmény. Itt is meg kell különböztetni azonban az árutermelésre jellemző szabad versenyt a tisztességes vagy tökéletes versenytől. A szabad versenyes kapitalizmus azt jelentette, hogy a versenyben nem voltak szabályok, csak az erő számított. A szabad versenyben szükségképpen állandósultak az instabil helyzetek. A XIX. sz. gazdaságát a folyamatos válságok jellemezték. Ezek kiküszöbölésére, a politikai és gazdasági stabilitás megteremtése érdekében dolgozzák ki a közgazdászok a tisztességes verseny fogalmát. A tisztességes verseny azt jelenti, hogy a gazdálkodók az erkölcsi és a jogrend figyelembevételével mellett hozzák meg döntéseiket, és ezzel a hosszú távú létbiztonságra törekednek. Nem a rövid távú, hanem a hosszú távú profitszerzés jellemzi őket. Felismerik, hogy a verseny mindenki hosszú távú érdeke, végső soron a monopol-helyzetre való törekvés ellentmond a gazdasági ésszerűségnek”. (2. előadás: A piac)

„A márka a keresleti függvény tárgya. A vállalat, az állam vagy a fogyasztó is azt keresi, hogy adott márka iránt mekkora lesz a kereslet. A keresleti függvényt inverz módon is meg lehet adni. A kettő közötti különbség (inverz és nem-inverz) nem pusztán

formális-matematikai összefüggést hordoz, hanem két különböző közgazdasági nézőpontot világít meg: inverz függvény esetében a termék árát határozzuk meg a kereslet függvényében, nem-inverz, normál esetben az árhoz rendeljük a keresletet. Az első esetben az a kérdés, hogy a fogyasztóktól mekkora jövedelem várható el (?????? P.P.), mekkora árbevételre lehet számítani, míg a normál esetben az a kérdés, hogy mennyire lesznek ellátva a fogyasztók termékkel. Ez utóbbi szempont különösen fontos az úgynevezett hálózati termékeknel, ahol a fogyasztásnak el kell érnie egy kritikus tömeget ahhoz, hogy mindenki számára hasznosságot, élvezetet nyújtson (ilyen például a telefon). Az inverz keresleti görbe abból a szempontból is fontos, hogy az ár fogalmát gazdagítja: az ár a fogyasztó fizetési határhajlandóságát mutatja meg. Az válik érzékelhetővé, hogy mennyire értékes az adott jószág a fogyasztó számára. A keresleti függvény fogalmát Alfred Marshall dolgozta ki 1890-ben, és már akkor is az a kérdés merült fel, hogy a fogyasztó értékítéletét közvetlenül kell megismerni. Ez a felfogás uralkodik ma is a kereslet-elméletben végső soron, hiszen a keresleti függvény elmélete nem arra szolgál, hogy a fogyasztótól elvegyük a pénzt, hanem hogy biztosítsuk számára a megfelelő fogyasztási színvonalat. Ez a színvonal azonban feltételezi, hogy a fogyasztónak hozzá is kell járulnia az újatermelési folyamat stabilitásához. Az árként megfizetett összeg nagysága erre szolgál. (Itt újra emlékeztetni lehet a dollárszavazat problémájára.)” (6. előadás: Egyéni kereslet)

"A kereslet törvényének fogalma ezzel egy kicsit módosul. Negatív meredeksége már arra vonatkozik, hogy a fogyasztó az árcsökkenést vagy növekedést jelzéseként is értelmezi, a fogyasztás átrendeződésének szükségletét látja benne, amire reagálnia kell életszínvonalának védelmének érdekében. A keresleti görbe nem csak az üzletembereknek hordozza azt az információt, hogy bővítenie kell piacát a profit érdekében". (7 előadás: a Szluckij-egyenlet)

„A piaci keresleti függvényt az egyéni keresleti függvények horizontális összegzéseként kaphatjuk meg. A horizontális összegzés, ami az adott árakon megjelenő egyéni keresett mennyiségeket összeadása több egy matematikai műveletnél. Azt mutatja, hogy az adott minőséget, az adott közösséghez való tartozást a termék mekkora mennyiségében juttatja kifejezésre az egyes fogyasztó. A horizontális összegzés a gazdálkodási-fogyasztói szellemiséghez való hozzájárulás mértékét mutatja meg. A piaci keresleti függvény szellemiséget hordoz, amit az egyes fogyasztó követ vagy elvet, és ezt a keresett mennyiség révén teszi meg.

Ehhez azt hozzá kell tenni, hogy a mennyiség és a szellemiség vállalása közötti kapcsolatban napjainkban fordulat tapasztalható. A XX. században a fogyasztói társadalom modellje azt közvetítette, hogy a többletfogyasztás, a mennyiségi növekedés fejezi ki a társadalmi helyzetet. Ma ennek a fordítottja kezd el teret nyerni, a fogyasztáson belül a mértékletesség válik egyre inkább uralkodóvá, elsősorban természetesen a fejlett országokban. A fogyasztói társadalom modelljében nem mindig a valódi szükségletek vezették a fogyasztást, ez volt a manipuláció időszaka. Ezzel szemben ma a szükségleteket kezdik el tükrözni a keresleti függvények. Az egyes rövidebb vagy hosszabb fogyasztói divatok a szellemiséget érzékeltetik, és ezért a gazdaságpolitikai korszakok a fogyasztói divatok változásaként is elemezhetőek”. (8. előadás: Piaci kereslet)

Egy logikailag egyértelműen definiált, koherens elemzési eszköztárból valami történelmileg változó, de teljesen definiálatlan tartalmú, ezzel szemben normatív "irányí-

tási-vezérlési" szándékokkal teli, meglehetősen kávéházi, laikus beszélgetés keletkezik. A szöveg hangulata legjobban talán a késő szocializmus piaci eszközöket felhasználni kívánó gazdaságirányítási zsargonjára emlékeztet. A hosszabb idézetek talán unalmasak, de demonstrálják, hogy nem összefüggéseiből kiragadott gondolatokat bírállok, valljuk be: a szövegeknek nemcsak "összefüggéseik" nincsenek, de legtöbbször jószerivel értelmük sincs. Ugyanez a helyzet az előadásokban érintett többi mikroökonómiai fogalommal, most már rövidebben például a következőkkel:

HASZON, HASZONFÜGGVÉNY, KÖLTSÉGVETÉSI KORLÁT

A mikroökonómiai elemzés alapvető szemlélete az, hogy az emberi gazdasági magatartást egy általános törekvés (fogyasztó esetén a haszonmaximalizálás) és az ezt korlátozó lehetőségek (költségvetési korlát) együttes eredőjeként állítja elő. Ezért írható le a viselkedés matematikailag egy korlátos optimumfeladat megoldásaként. A korlát és a törekvés összekeverése értelmetlenné teszi a problémát magát, hiszen ettől kezdve az elemző (előadó) saját hiteire és vélelmeire kell támaszkodnunk abban, hogy miért is úgy viselkednek a gazdasági alanyok, ahogy viselkednek. Az előadás szerzője ezt nyilvánvalóan nem érti, a törekvést és a korlátot teljesen összekeveri, a célfüggvényt a fogyasztón kívülre helyezi, a költségvetési korlátnak pedig normatív értéktartalmat tulajdonít.

„A fogyasztói tudatosság szerepének emelkedése magyarázza, hogy a modern közgazdaságtan a fogyasztó lehetőségeinek korlátjából, az úgynevezett költségvetési korlátból kiindulva magyarázza a fogyasztó viselkedését. A költségvetési korlát határolja az úgynevezett költségvetési halmazt, ami a fogyasztó vásárlási lehetőségeinek halmaza. A költségvetési korlát, a megfizethetőség azonban nem egyszerűen külső korlát. Nem arról van szó, hogy ez a fogyasztó "boldogtalanságának" forrása, hanem arról, hogy ezt a kényszerítő korlátot a fogyasztónak "belsővé kell tennie". Olyan életvitelt, életcélokat kell felállítania, hogy azok összhangban legyenek lehetőségeivel. A fogyasztói tudatosság azt jelenti, hogy a költségvetési korlátot úgy kell felfogni, mint a társadalom által biztosított jószágtömeget, jószágtömeget az egyes fogyasztó számára.

A tudatosság felé való elmozdulás jele az a mód is, ahogyan a költségvetési korlátot ábrázoljuk. A koordinátarendszer két tengelyén két tetszőleges jószágot ábrázolunk, jelezve ezzel, hogy bármely jószágot lehet a tengelyekre írni. Az így meghatározott koordinátarendszer a jószágtér fogalmának feleltethető meg. A jószágtér a fogyasztói gondolkodás kerete. A fogyasztó bármely döntésénél az egész jószágtérből indul ki, és az legalább kételemű. Olyan fogyasztót feltételezünk ezzel, aki nincs kiszolgáltatva egy jószág fogyasztásának.

A fogyasztói kosár fogalma a XIX. század végétől jelenik meg a közgazdaságtanban. Ez a fogalom az ugrás a korábbi, klasszikus politikai gazdaságtanhoz képest. Ott a fogyasztónak nincs választási lehetősége, csak az alapvető termékek (élelmiszerek, ruha) fogyasztásáig tud eljutni. Ezzel szemben a XIX. század végétől a fő közgazdasági kérdés az lesz, hogyan biztosítható a fogyasztó számára a szabadság. Ezt fejezi ki a fogyasztói kosár, ami a választás lehetőségét fejezi ki. A választásnak azonban célja is van, ami szintén a közgazdasági elemzés tárgya. A választás célja az állampolgárrá vá-

lás. A közgazdaságtanban gyakran idézett Maslow-féle kategóriarendszer ezt fejezi ki, hiszen annak legalsó szintje, a fiziológiai szükségletek biztosítása a proletár-lét szintjéről szólnak, legmagasabb szintje, az önmegvalósítás, ami az állampolgári léthez kapcsolható. A Maslow-féle modellt azonban nem úgy kell érteni, hogy először a fiziológiai szükségleteket elégíti ki a fogyasztó, és ha marad ideje és pénze, akkor önmegvalósít, hanem úgy, hogy minden választást, fogyasztói döntést a legmagasabb életcélokra való tekintettel hozzák meg. A fogyasztói kosár fogalma tartalmazza magában ennek lehetőségét, és ez az elszakadás a klasszikus kapitalizmustól, ahol nem volt lehetőség nagy társadalmi csoportok számára ahhoz, hogy életpályát, életmodellt kövessenek. A fogyasztói elmélet apparátusa az életmodell követésére szolgál, azt könnyíti meg”. (3. előadás: A fogyasztás és a háztartás szerepe a gazdaságban)

„Az értékelmélet egyik leágazása a hasznosság-elmélet, aminek a XX. században központi jelentősége volt. A hasznosság-elmélet egyrészt a klasszikus politikai gazdaságtan hármasszükségleti rendszerén (szükséges, hasznos, kellemes) belül a hasznos javakat emelte ki. Másrészt a XX. század sajátos szerkezetéből következően pótolta, helyettesítette az érték-elméletet. A XX. századra ugyanis elméleti szempontból is egy munkamegosztás volt jellemző: az értékelméleti kérdéseket a keleti blokkhoz tartozó közgazdaságtanban tárgyalták, ezzel szemben a nyugati blokkban a hasznossággal foglalkoztak. Most a kettő, a két elméleti irány összefoglalása van napirenden, az új világrendben csak az lehet hasznos, ami értékes. A hasznosság a fejlődési célhoz való hozzájárulás mércéje. A klasszikus kapitalizmuson belül csak a tőke volt a hasznos. A XX. században azonban a társadalom nagyobb csoportjait oly módon vonták be a fogyasztásba, hogy ezzel hozzájáruljanak a közösségi életcélok megvalósításához. A fogyasztás célja a társadalmi mobilitás biztosítása volt. Ennek megfelelően kell értelmezni a költségvetési korlát fogalmának változását is: a klasszikus kapitalizmusban ez valóban a vágyak korlátjaként kellett értelmezni. A XX. században ez puhult, lehetővé vált időleges kitolása például hitelfelvétel formájában. A XXI. században a fogyasztói tudatosság azt jelenti, hogy a költségvetési korlát az emancipálódás segítségévé válik.

„A hasznosság-elmélet egyik fontos eredménye a határhaszon fogalma. A határhaszon-elmélet egyik ismert példája a gyémánt-víz paradoxon: miért drága a gyémánt, és miért olcsó a víz, pedig hasznosságuk jelentősen különbözik. A magyarázat mélyebb, mint a javak ritkasága vagy bősége. Mindkettő ugyanis relatívfogalom. (Arról nem is szólva, hogy a gyémánt ritkaságát mesterségesen tartják fenn. De éppen azért tarthatják fenn ritkaságát több mint száz éve, mert nem szolgálja a létfenntartást, valódi luxus, felesleges.) A hasznosság-elmélet nemcsak fogyasztási, hanem termelési kérdés is. A termelés célja a hasznosság növelése, ami a profit növelésének a forrása. A marketingben az ár/érték ezt fejezi ki, hiszen a jószág értéke ebben az esetben egybeesik hasznosságával. A hasznosság-elméleten belül pedig a határhaszon a kiválóságra való törekvésnek feleltethető meg. Nem az általános hasznosság a mérce, hanem olyan teljesítmény elérése, ami egyedülálló a piacon, amit követni fognak. Ezt fejezi ki a határhaszon példa. – A klasszikus kapitalizmusban az átlagteljesítmény az irányadó fogalom. Innen érthető az is, hogy a neoliberais közgazdaságtan miért tagadja a határhaszon magatartási tartalmát. Nem érti, hogy a kiemelkedés, az a törekvés, hogy a teljesítmény a lehető legjobban feleljen meg a társadalmi szükségleteknek, fejeződik ki a határhaszon kategóriájában. Az amerikai közgazdaságtan ezért nem mondott le határhaszon

kategóriájáról, hanem közvetlenül összekapcsolja piaci kereslettel, azt tekinti a fogyasztói megelégedettség egyik mércéjének”. (4. előadás: A helyettesítési határráta)

Ugyanilyen félreértések, félremagyarázások találhatóak olyan alapvető mikroökonómiai fogalmakkal kapcsolatban, mint az ár rugalmasság, a normál jószág, a profit, a Pareto-optimum, a technológia, a költséggörbék stb. Ezek részletezése meghaladja ezen írás kereteit, ha az olvasó érdeklődését a fentiek felkeltették, vagy esetleg kétségei volnának, a megfelelő előadáshelyeken bizonyítékot talál a fenti állításokra. Ne feledjük, hogy a mikroökonómiában bevezetett alapfogalmakat az eredeti jelentéssel a felsőbb évfolyamokon tartott sokféle kurzuson használják. Illetve használnák, ha a Mikroökonómia kurzus nem újítaná meg őket.

ÖSSZEGZÉS

1. A Budapesti Corvinus Egyetem folyó bevezető Mikroökonómia kurzus tananyagában a tankönyv és az előadás olymértékig ellentmond egymásnak, hogy a kettő együtt kizárólag a hallgató súlyos összezavarására alkalmas.

2. Az előadásszöveg nem mikroökonómia, és amikor igen, akkor félremagyarázza, egyedileg, helyileg újraértelmezi a tan világon mindenhol egységesen használt fogalomrendszerét. Lehetetlen, hogy az előadó a leírt saját szövegei mellett a tankönyvet is korrekten ismerteti.

3. Az előadások szövegei a tudományos igénytől messze elmaradnak, az egyetemi előadástól elvárható minimális didaktikai, módszertani kritériumoknak sem felelnek meg, tényszerűen hamis, légből kapott állításoktól hemzsegnek.

PETE PÉTER

TRAUTMANN LÁSZLÓ VÁLASZA

Budapest, 2006. május 24.

Tisztelt Kollégák!

Pete Péter Mikroökonómia kurzussal kapcsolatos véleményéhez a következő megjegyzéseim vannak:

1, Mindenekelőtt szeretném leszögezni, hogy a félév folyamán a Mikroökonómia tárgy oktatása stabilan folyt, a vizsgaidőszakban sem volt fennakadás. A tankönyv továbbra is Varian: Mikroökonómia középfokon, az előadáson ismertettük a Varian-könyv főbb összefüggéseit, kétségtelenül kiegészítve néhány egyéb összefüggéssel, amit a honlapra kitett előadásanyagok tartalmaznak. Ezt az információt a honlapon látható félév elején felrakott tájékoztató is tartalmazza. Meggyőződésem, hogy egy egyetemen egy standard tananyag mellett saját, egyéni oktatói teljesítményre is szükség van, ellenkező esetben a hallgatói érdeklődés csökken, amit lehetett is tapasztalni. A gyakorlatokon a Varian-könyvhöz, illetve a tanszék elmúlt tizenöt éves tapasztalatához igazodó

példákat tárgyaltak meg a kollégák. A gyakorlatokhoz minden héten szemináriumi felkészítőt tartottunk, amire írásos anyag készült. Ezeket doktorandusz kollégák, illetve Kőhegyi Gergely készítette. A gyakorlatok mellett konzultációk is segítették a felkészülést, amit vagy maga a gyakorlatvezető tartott, vagy dermonstrátor kollégák. Minden előadáshoz, Varian-fejezethez tartozott egy vagy több rövidebb cikk, is aminek a feldolgozását ajánlottam a kollégáknak, mert fontosnak tartom, hogy a hallgatók szokjanak hozzá szakcikk olvasásához. (Van olyan egyetem Magyarországon, ahol például a vizsga része egy-egy cikk értelmezése.) A cikkek jelentős részben nyugati közgazdászok által írt anyagok voltak a Világ gazdaságból, Economistból, de köztük volt Kertesi Gábor és Kézdi Gábor tanulmánya is. A számonkérés két részből áll. Félév közben három röpdolgozatot írtak a hallgatók, amiből a legjobb kettő számít összesen 20 pont értékben. A röpdolgozatokon 2 kérdés vonatkozott az előadásra 2-3 pont értékben, a többi példa a Varianból származó elméleti kérdés volt. A félév végi vizsgán 2-3 3 pontos előadáskérdés van, a többi példa vagy csak a Varianból származó elméleti kérdés.

2, Pete Péter felveti, hogy a neoliberalizmus elleni vitában légből kapott, és kifacsart állítások ellen vitatkozom. Ezek az állítások jellemzően és legtöbbször Kertesi Gábor előadásanyagaiból származnak, ami megtalálható a saját honlapján, illetve ami megvásárolható volt a hallgatók számára.

3, „A *Mi a közgazdaságtan?* ideológiai aspektusokkal súlyosan terhelt vitáját nem a bevezető kurzuson célszerű lefolytatni” – írja Pete Péter. A megállapítás több ponton megkérdőjelezhető. Ahogy tanszékvezetői pályázatomban is megjelentettem, bármilyen közgazdasági oktatási programot azzal kell kezdeni, hogy a közgazdaságtan meghatározására kísérletet teszünk. Ez az elméleti közgazdaságtan feladata, amin belül határozzuk meg a részterületeket (mikroökonómia, makroökonómia, politikai gazdaságtan, stb.) Többek között azzal is érveltem a Varian-könyv kiegészítése mellett, mert az ezt az aspektust nem tartalmazza, miután az Egyesült Államokban más az oktatási szerkezet, ott már sokkal előbb, máskor, máshol tisztázzák az alapfogalmakat. A közgazdaságtan meghatározása nem független az adott gazdasági korszaktól, a meghatározások, definíciók is korszakonként változtak, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni. A szűkös erőforrások tételét először a 30-as években fogalmazzák meg mint alapvető kiindulópontot, és általános meghatározássá csak a II. világháború után válik. Napjainkban, összhangban azzal, hogy egy érzékelhetően új gazdaságpolitikai korszak kezdődik, változik a közgazdaságtan meghatározása. De még egy korszakon belül is különböző meghatározások vannak, a különböző közgazdasági áramlatok ebben is eltérnek, és korszakról korszakra változik, hogy melyik mondhatja magáénak a mainstream jelleget.

4, Az elméleti közgazdaságtan szintjének, szemléletének meghatározása során nem lehet eltekinteni attól a közegtől, akihez ez szól. A magyar gazdálkodói kultúra elmaradottsága olyan mértékű, hogy itt a nyugati elméleti eredmények adaptálására, és nem mechanikus átvételére van szükség. Az elmaradottság megmutatkozik abban pl., hogy Magyarországon erőteljesebben van jelen a jogkövetés ellenében történő gazdálkodási szemlélet. Ebben a helyzetben az elméleti közgazdaságtan oktatásában nagyobb hangsúlyt kell adni a normatív szemléletnek, természetesen megőrizve a pozitív tudomány eredményeit is. Normatív szemléleten azt értem, hogy nagyobb hangsúlyt érdemes fektetni arra, hogy a közgazdaságtan hogyan járul hozzá a jogállami és demokratikus normák betartásához. Ez a közelítés bevett a szakirodalomban is, hiszen nem nagyon talál-

ható olyan tankönyv, amelyik ne tisztázná, hogy a demokratikus piaci rendszer jobb (igazságosabb és hatékonyabb), mint a nem demokratikus és nem piaci. Pete Péter alapvetően félreérti az elméleti közgazdaságtant, ha nem érti a normatív szemlélet jelentőségét a társadalomtudományok művelésében. Nem érti, hogy nem lehet társadalomtudományt művelni, ha nincs egy viszonylag szilárd értékrendi-erkölcsi megközelítés, amiből kiindulva lehet értelmezni az egyes gazdasági jelenségeket. A társadalomtudományok, köztük a közgazdaságtan lényege és felelőssége a gazdasági stabilitás hosszú távú megőrzése, és ehhez nem lehet nélkülözni a normatív és a pozitív tudomány közötti harmóniát. Az előadásokon azért is fektettem nagy hangsúlyt erre, mert nálunk ez nem teljesen érvényesül – amit jól tükröz Pete Péter álláspontja is. Ha megjelenhetnek olyan cikkek referált lapokban, hogy a korrupció jó, mert csökkenti a költségvetési hiányt, akkor legalábbis el kellene gondolkodnunk a saját felelősségünkön.

5. A mikroökonómia nem szigetelhető el az elméleti közgazdaságtantól, *bár* nem a mikroökonómia a kerete az elméleti közgazdasági viták lefolytatásának. Nemcsak azért, mert a mikroökonómia az elméleti közgazdaságtan része, hanem azért, mert ha megfordítjuk a sorrendet, akkor valójában elfelejtkezünk azokról az előfeltevésekről, amelyek a mikroökonómia szerves részét alkotják, hallgatólagosan elfogadtatjuk ezeket, és ez a becsapása a hallgatóknak. Pete Péter azt sugallja, hogy erre van szükség, de ezt azért állítja, mert az ő értékrendje valójában ellentmond a nyugati normáknak. A mikroökonómiát nem a XX. századi piacgazdaság, hanem a XIX. századi klasszikus kapitalizmus, a Tőkében olvasottak színvonalához igazítja. Azt gondolja, hogy a piacnak, mint közgazdasági kategóriának szerves része a kizsákmányolás, a jogtalanság, és nem érti, hogy a XX. századi közgazdasági elmélet fejlődése Nyugaton arról is szólt, hogy ezt hogyan próbálják leküzdeni. Ez az elméleti alapállás tükröződik a tudományhoz való viszonyában is. Tudomásul kell venni, hogy a közgazdaságtanban is többféle közelítésre van lehetőség, és mindenkinek meg kell tanulnia, hogy a tudomány művelése is plurális.

6. Az értékrend alapú közelítés a közgazdaságtan minden korszakában jelen van és nagyfokú tájékozatlanság Pete Péter részéről, ha ezt csak a marxizmushoz köti. Adam Smith az erkölcsstan professzoraként indult, és a *Nemzetek gazdagsága és az Erkölcsi érzelmek elmélete* között számtalan rokonság mutatható ki. Smith sem azért támogatta a piaci modellt, mert ezt látta, érzékelte maga körül, hanem mert azt állította, hogy a piaci modell jobban megfelel a kor igazságossági és hatékonysági követelményeinek. De ezt lehet elmondani David Ricardo-ról is, hiszen közismert, hogy munkája, a „Politikai gazdaságtan és adózás alapelvei” a földbirtokosokkal folytatott erkölcsi-gazdasági vita eredménye. Ennek a folyamatnak az egyik állomása Marx, akinek a szellemi öröksége is része a közgazdaságtan történetének. Úgy látszik azonban, hogy Pete Péter nem ismeri a klasszikus politikai gazdaságtant.

7. A XX. századi közgazdaságtan, annak szinte egyik áramlata sem érthető meg a XIX. századi klasszikus kapitalizmussal folytatott vita nélkül. Elmélettörténetileg is számtalan helyen kimutatható, hogy az elméleti közgazdaságtan egyes eredményei azért születtek, mert a XIX. századi klasszikus kapitalizmus politikailag, gazdaságilag és erkölcsileg is instabil állapotot eredményezett. Ehhez elég beleolvasni Alfred Marshall, Frank H. Knight vagy bármely klasszikus XX. századi közgazdász munkájába. Ahogy tanszékvezetői pályázatomban is hangsúlyoztam: a korszerű közgazdasági eredmények adaptálása, átül-

tetése a gazdálkodói-közgazdasági gyakorlatba csak úgy sikerülhet, ha a korszakváltásokat világossá tesszük. A szakmai műveltség része a határvonalak meghúzóása. Tanszékvezetői pályázatom szerves részét alkotta az a megállapítás, hogy a hazai gazdálkodási gyakorlatot jelentős részben meghatározza a klasszikus kapitalista világkép, és ez alkalmatlan a globalizáció új korszakához való felzárkózásra. A mi felelősségünk is, hogy a XXI. század igényeihez illeszkedő gazdálkodói kultúrát ki tudunk-e alakítani, és ehhez szükség van a XX. századi közgazdasági eredmények elemzésére.

8, Napjainkban is gazdaságpolitikai és közgazdasági korszakváltás zajlik, aki kicsit is ismeri az elméleti közgazdaságtani szakirodalmat, annak ezzel tisztában kell lennie. Egy példa: Samuel Bowles, a Stanford egyetem volt professzora írta 2005-ben megjelent Mikroökonómia című tankönyvében: "A mikroökonómia értelmezése alapvetően változik. Kevés dolog van megalapozva. Semmi sem végleges." De nem lehet csak az amerikai eredményekre támaszkodni. A magyarul most kiadott francia közgazdasági és társadalomtudományi enciklopédia a közgazdaságtan címszónál legalább három meghatározást ismertet, és szinte minden közgazdasági fogalomnál bemutatja a liberális, a marxi és a gondoskodó állam korszakára jellemző definíciót. A német közgazdaságtanban is vita folyik a közgazdaságtan rendszeréről, alapfogalmairól, amit a Handelsblatt szemleírója azzal a címmel mutat be, hogy "Az igazság keresése".

A most folyó vitákban különböző álláspontokat lehet elfoglalni, egyet nem lehet: nem tudomást venni a vitákról, és főleg a hallgatókat nem informálni arról, hogy milyen viták zajlanak. Aki ezt teszi, az kirekeszti a hallgatókat a jövő tudományos fejlődéséből, és ez megengedhetetlen bármilyen egyetemen.

TRAUTMANN LÁSZLÓ

GALASI PÉTER VÉLEMÉNYE

Kedves Kollégák,
a vitához a következő megjegyzéseket fűzném:

1. senki sem vonja kétségbe, hogy a BCE diákjainak mainstream mikrot kell tanulnia, és hogy erre teljesen megfelelő a Varian tankönyv;
2. a mainstream mikro már csak azért is elengedhetetlen, mert bizonyos tárgyak erre épülnek. Tanszéki érintettség okán öt ilyen tárgyat említek (említhetnék többet is): munkagazdaságtan, oktatás-gazdaságtan, az ösztönzés és a munkaszerződés gazdaságtana (personnel economics), gazdálkodás az emberi erőforrásokkal, a munkaerőpiac szociológiája. Ezek jórészt alkalmazott mikronak tekinthetők vagy felhasználják (és ismertnek tételezik fel) a mikro alapösszefüggéseit, s ha a hallgatók nem tanulták meg a sztenderd alapokat, akkor e tárgyak eredményes tanítása jelentős nehézségekbe ütközik, illetve a jelenlegi időallokációs feltételek mellett nem is lehetséges;
3. az általam oktatott tárgyak (például a munkagazdaságtan) funkciója, hogy a hallgatókat felkészítse gyakorlati problémák (pl. munkaerő-piaci feszültségek-egyensúlytalanságok kezelése, emberi erőforrásokkal kapcsolatos vezetési tevékeny-

ség, stb.) megoldására. E gyakorlati problémák megértése, elemzése, a megoldási lehetőségek körvonalazása kizárólag a mainstream közgazdaságtan elméleti modelljei és az ezekből levezetett empirikus eljárások segítségével lehetséges, mert nem léteznek alternatív modellek és eljárások. Ha tehát a hallgató ezeket az alapokat nem sajátítja el, akkor gyakorlati feladatai elvégzésekor is nehézségekbe ütközik, továbbá nem lesz képes az igen gyorsan szaporodó problémamegoldó eljárások, illetve a mások által használt eszköztár megértésére, átvételére, illetve alkalmazására. Ezért véleményem szerint a mainstream mikro megfelelő színvonalú és rigorózus oktatása akkor is elengedhetetlen, ha a BCE akár az összes, közgazdaságtant – pl. munkagazdaságtant – tanító oktatója ideologikusnak vagy nem kielégítőnek tekinti, és tudományos munkásságában – mondjuk – a radikális politikai gazdaságtanra vagy az új intézményi közgazdaságtanra esküszik;

4. Pete kolléga véleményem szerint legfontosabb állítása, hogy a jelenlegi felállásban, tehát amikor a „nagy” előadást Trautmann kolléga tartja a neten is megtekinthető előadásvázlatait követve, ugyanakkor a szemináriumokon vélhetőleg „csak” a Varian könyv anyagának oktatása folyik, a tananyag elsajátítása nem lehetséges.

Úgy vélem, az állítás könnyen igazolható vagy cáfolható egy egyszerű kísérlet segítségével. Feltéve, hogy a szemináriumokon továbbra is a Varian könyvet oktatják, és hogy a vizsgákon is a sztenderd mikro ismereteinek számonkérése folyik, az állítás ellenőrizhető, ha a "nagy" előadást egy teljes kurzuson keresztül Trautmann kolléga tartja az általa kidolgozott előadásvázlatoknak megfelelően, egy másik teljes kurzust viszont olyan kolléga, aki szigorúan a tankönyvet követi. A kétfajta kurzus vizsgatelményének összevetése (osztályzatok megoszlása, bukási arányok) alapján utólag megállapítható, hogy melyiken tanulják meg a hallgatók jobban (inkább) a Varian könyvben foglalt ismereteket.

Javasolom tehát a kísérlet lefolytatását. A mikroökonómia tanszék vezetője jelölje ki azt a kollégát, aki a kurzus „nagy” előadásait őt követve megtartja. A vizsgaeredmények utólagos vizsgálatára, illetve a fenti állítás ellenőrzésére pedig a dékán hozzon létre egy kari bizottságot, amelyben a (mainstream) mikroökonómiát művelő, ugyanakkor nem a mikro tanszéken dolgozó kollégák vesznek részt. A bizottság aztán megállapítja, hogy az ismeretek elsajátítása melyik kurzuson volt sikeresebb, a mikro tanszék vezetője pedig levonhatja az ennek megfelelő következtetéseket.

GALASI PÉTER

GÁBOR R. ISTVÁN VÉLEMÉNYE

Kedves Kollégák!

Pete Péter kritikájára reagálva Trautman László joggal hivatkozik arra, hogy a mikroökonómia oktatási programját a tanszékvezetői pályázatában is megjelenített koncepciónak megfelelően alakította ki. Azt tette, amit tanszékvezetőként tennie kellett: ennek a koncepciónak a megvalósítására kapott az egyetemtől felhatalmazást.

Hozzáteszem: ezt a felhatalmazást annál is komolyabban kellett vennie, mivel tanszékvezetői kinevezésére annak ellenére került sor, hogy a benyújtott pályázatokat értékelő bizottság (Becker Zsuzsa bizottsági vezető, Kerékgyártó Györgyné és jó magam) többségi állásfoglalásában épp e koncepcióval szembeni aggályai miatt nem javasolta a kinevezését.

A bizottság három tagja közül ketten azt az álláspontot képviseltük, hogy (idézem a bizottság 2005. június 15-ikén kelt hivatalos értékeléséből) „A [Trautman László által] javasolt koncepció nagyban túlmutat a mikroökonómia tárgy konvencionális szakmai határain. A javasolt vonások – ha az egyetem azonosulni kíván velük – döntően kari, illetve egyetemi kompetenciába tartoznak; interdiszciplináris jellegűek, a többi közgazdasági tárgy (a makroökonómia, az elmélettörténet, az összehasonlító gazdaságtan és a világgazdaságtan) diszciplináris összehangolását is érintik, s mindezen tanszékek összehangolt munkája révén lennének megvalósíthatóak”.

Többségi állásfoglalásunkban átmeneti megoldásként a másik pályázó két évre történő kinevezését indítványoztuk, azzal az indokkal, hogy ő a pályázatában (ismét a hivatalos értékelésből idézek) „a kialakult mikroökonómia oktatást megőrző oktatási koncepciót” képviselt. A szokásosnál rövidebb kinevezési időtartam indoklásaképpen pedig arra hivatkoztunk, hogy ez „lehetőséget adna arra, hogy a pályázatokban felvetett problémákat szakmailag megvitassák, s a tanszéki kapacitásokkal összhangban lévő reális és szakmailag igényes oktatási és kutatási programot munkáljanak ki. A kinevezési időszak végén mind a tanszéki közösségnek, mind az egyetem vezetésének módja lenne arra, hogy az elért teljesítmény alapján döntsenek a hosszabb távról”.

Sajnálatosnak tartom, hogy a pályázatértékelő bizottság többségi javaslatával ellentétes kinevezési döntésével az egyetemi vezetés olyan helyzetet teremtett, amelyben a mikroökonómia-oktatás koncepcióváltására elhamarkodottan, a bizottság által szükségesnek ítélt tanszékközi szakmai egyeztetések nélkül kerülhetett sor, aminek egyenes következménye a most, utólag kirobbant vita.

Ami e mostani vita legfontosabb koncepcionális kérdésével kapcsolatos személyes véleményemet illeti:

Osztom Trautman Lászlónak azt az elvi álláspontját, miszerint „bármilyen közgazdasági oktatási programot azzal kell kezdeni, hogy a közgazdaságtan meghatározására kísérletet teszünk. Ez az elméleti közgazdaságtan feladata, amin belül határozzuk meg a részterületeket (mikroökonómia, makroökonómia, politikai gazdaságtan, stb.)”. Egyetértek azzal az álláspontjával is, hogy „a közgazdaságtanban is többféle közelítésre van lehetőség, és mindenkinek meg kell tanulnia, hogy a tudomány művelése is plurális”.

A mostani vitának azonban nem ez, hanem az alapozó mikroökonómia oktatás kívánatos tartalma a tárgya. E tekintetben pedig Pete Péterrel értek egyet, aki szerint „A Mi a közgazdaságtan? ideológiai aspektusokkal súlyosan terhelt vitáját nem a bevezető [mikroökonómia!] kurzuson célszerű lefolytatni”. Hozzáteszem: nyilván nem véletlen, hogy az alapozó mikroökonómia oktatásban ilyen gyakorlatot tudomásom szerint a világ egyetlen egyetemén sem követnek.

Tartok tőle, hogy a Pete Péter által bírált jelenlegi gyakorlat valóban komolyan veszélyezteti a sztenderd mikroökonómiai alapismeretek oktatásának hatékonyságát - hogy így van-e vagy sem, ennek eldöntéséhez megfontolandónak tartom a Galasi Péter hoz-

zászólásában javasolt mikroökonómia-oktatási kísérlet lefolytatását. De emellett azért is egyetértek Pete Péter imént idézett kijelentésével, mert valószínűtlennek tartom, hogy a sztenderd mikroökonómiai alapismeretek oktatásával párhuzamosan megvilágítható lenne a hallgatók számára a közgazdaságtan plurális művelésének mibenléte.

Amennyiben fenti aggályaim megalapozottak, kívánatosnak látnám visszatérni az alapozó mikroökonómia tárgy Varian-féle tankönyvre épülő oktatásához, és emellett kidolgozni részint egy ezt megelőzően oktatandó Bevezetés a közgazdaságtanba tárgyat a közgazdaságtani megközelítés lényegéről, a közgazdaságtan részterületeiről és egymáshoz való viszonyukról, részint pedig olyan tárgyat vagy tárgyakat, amelyeknek keretében az alapozó mikro- és makroökonómiai ismereteknek már birtokába jutott hallgatók megismerkedhetnének a főáramon kívüli közgazdasági tanításokkal.

Budapest, 2006. június 4.

GÁBOR R. ISTVÁN

BIZOTTSÁGI ÁLLÁSFOGLALÁS

A MIKROÖKONÓMIA TÁRGY OKTATÁSA KAPCSÁN FELMERÜLT PROBLÉMÁKRÓL

A Kari Tanács 2006. június 22-i határozata alapján létrehozott *ad hoc* Bizottság – ld. a mellékelt felkérő levelet – azt a kettős feladatot kapta, hogy még e héten

1. „vizsgálja meg az előző félévben tartott Mikroökonómia I/1 tárgy előadássorozatának összhangját a tankönyvvel, az előadássorozat szakmai színvonalát”;
2. „ha szükségesnek látja, tegyen javaslatot a képzés szakmai színvonalának javítására”.

Noha a feladat elvégzésére szabott szűk határidő nem tette lehetővé, hogy a Bizottság teljes tartalmában és részletességgel megvizsgálja az előadássorozat interneten közzétett változatát, a Bizottság úgy ítélte meg, hogy miután tagjai egyenként már korábban megismerkedtek az anyaggal, és közülük többen részt vettek az előadássorozatról az MTA KTB keretében a közelmúltban megrendezett vitán, kellő információval rendelkezik álláspontjának kialakításához.

A rendelkezésre álló információk alapján a Bizottság a következő megállapításokra jutott:

Ad 1.

- Az előadásszövegek és az oktatásban használt tankönyv szemlélete között olyan jelentős az eltérés, amely egy bevezető, alapozó kurzuson nem engedhető meg.
- Az előadásszövegek számos ponton átértelmezik a standard mikroökonómia fogalmait, állításait és megközelítéseit, ezáltal megnehezítik, hogy a hallgatók világos és egyértelmű képet kapjanak róluk.
- A közzétett előadásszövegek jelentős része nem is sorolható a mikroökonómia körébe, ezért egyéb tulajdonságaiktól függetlenül sem lenne kívánatos egy mikroökonómia tantárgy oktatásában felhasználni.
- Ráadásul, az előadásszövegek tartalma erősen vitatott, mind az egyetemen kívül (MTA KTB), mind az egyetemen belül (Kari Tanács) elutasító visszhangra talált. Az említett fórumokon többen egyenesen úgy foglaltak állást, hogy számos olyan,

az egyetemi oktatástól elvárható minőségi kritériumokat nem teljesítő, tárgyi tévedésektől sem mentes, tudományosnak nem tekinthető megállapítás és értelmezés található bennük, amelyek inkább ártanak, mint használnak a hallgatók szakmai fejlődésének.

- Mindezek miatt a Bizottság véleménye szerint az előadássorozatnak az Egyetem hivatalos tananyagaként való terjesztése a Kar és az Egyetem számára felvállalhatatlan.

Ad 2.

- Javaslati és ajánlái megtételekor a Bizottság olyan elveket kívánt leszögezni, amelyek – a tanszéki önállóság és az oktatói szabadság messzemenő tiszteletben tartása mellett – nemcsak a szóban forgó, hanem minden alapozó tárgy oktatásában irányadónak tekinthetők.
- Mindenekelőtt, az alapozó mikroökonómia kurzuson, összhangban az akkreditációs és a tantervi anyagokban megjelölt tankönyvekkel, a nemzetközileg elfogadott, standard mikroökonómia szemléletét, fogalmait és elemzési módszereit kell tanítani, mind az előadások, mind a szemináriumok keretében.
- A Bizottság nem tartja kompetensnek magát arra, hogy a mikroökonómia oktatóinak személyére javaslatot tegyen, illetve a levélben megnevezett előadókat véleményezze (akik személye a felkérő levél megírása óta részben már módosult is). Csupán arra hívja fel a figyelmet, hogy az előadásokat lehetőség szerint olyan oktatók tartsák, akik az adott szakterületen megfelelő felkészültséggel és jártassággal rendelkeznek (amit a tárgy körébe eső publikációkkal, tankönyvek írásában való közreműködéssel demonstráltak), és alapvetően azonosulnak az oktatott tantárgy szemléletével. Az előadók szerepe ugyanis alapvető az oktatás szemléletű összhangjának biztosításában, a szemináriumvezetők megfelelő instruálásában.
- A felkérő levél utolsó bekezdésében kinyilvánított szándékkal kapcsolatban az a határozott véleményünk, hogy egy általános alapozó tárgy oktatásában a tankönyv mellett, azt kiegészítendő, csak olyan, mértékadó tudományos közösség által ellenőrzött írásos tananyagot célszerű közzétenni, amely a tankönyvvel maradéktalanul összhangban van.

A Bizottság javaslata a további eljárásra:

A Bizottság nem feltétlenül javasolja rendkívüli Kari Tanács összehívását. Elegendő lenne a KT tagjaitól írásos nyilatkozat kérni arról, hogy elfogadják vagy sem a Bizottság jelen állásfoglalását. Ha a beérkező írásos nyilatkozatok száma eléri a szavazóképeshez szükséges küszöböt, és a nyilatkozók több mint kétharmada elfogadja a Bizottság jelentésében foglaltakat, akkor a Bizottság jelen állásfoglalását a Kari Tanács összehívása nélkül is a Kari Tanács hivatalos határozatai közé lehet emelni. Ellenkező esetben össze kell hívni a Kari Tanács rendkívüli ülését a Bizottsági jelentés megvitatására.

Budapest, 2006. június 30.

ZALAI ERNŐ
a Bizottság elnöke